

Dmitrij Uzlaner
Ruska akademija privrede i državne administracije
Moskva

Slučaj „Pusi rajot“ i postsekularni hibridi

Apstrakt Slučaj „Pusi rajot“ postao je glavni religijski, ako ne i društveno-politički događaj u Rusiji u 2012. godini. Autor će na osnovu analize materijala koji se odnosi na navedeni slučaj i diskusije koje su potom usledile, pokušati da pokaže specifičnosti ruskog iskustva desekularizacije i prelaza prema novoj situaciji postsekularizma. Kroz prizmu suđenja učesnicima pank molebana biće razmotreni postsekularni hibridi nastali kao rezultat desekularizacije, u kojima su čudnovato isprepleteni religijski i svetovni elementi. Radi se o tri postsekularna hibrida: ukrštanju religijske i sekularne sfere, ukrštanju religije i javnog poretka i pojavi konfesionalnih religiologa – eksperata.

444

Ključne reči postsekularno, desekularizacija, „Pusi rajot“ („Pussy Riot“), pank moleban, religijsko/svetovno.

Sa teorijske tačke gledišta, tema postsekularnog je dovoljno dobro proučena, uzimajući u obzir i same ruske autore¹. Međutim, u isto vreme se opaža nedostatak iskustvenih istraživanja koja bi operacionalizovala teoriju postsekularnog u kontekstu analize specifičnosti ruskog slučaja. U ovom tekstu autor će pokušati da razmotri kako se u Rusiji prelama globalni postsekularni kontekst, koristeći građu o slučaju „Pusi rajot“.

Slučaj „Pusi rajot“ postao je glavni religijski, ako ne i društveno-politički događaj 2012. godine u Rusiji. Uputno je, u nekoliko rečenica, osvrnuti se na činjenice i tok događaja tzv. pank molebana. Pre godinu dana, 21. februara 2012. godine, grupa pod nazivom „Pusi rajot“, odranije već poznata po svojim skandaloznim umetničko-političkim akcijama, izvela je neobičan performans u moskovskom hramu Hrista Spasitelja: grupa je ušla u hram kao i svi drugi posetioci, nakon čega su članice grupe u jednom trenutku sa sebe skinule gornji sloj odeće i ostale samo u šarenim haljinama. Navukavši zatim na glavu fantomke započele su na mestu nasuprot carskim dverima u hramu Hrista Spasitelja sa tzv. pank molebnom pod nazivom: „Bogorodice djevo Marija, proteraj Putina“. Obezbeđenje hrama i svedoci ovog događaja potom izvode devojke

1 Da pomenemo sledeća izdanja: časopis „Лорос“ broj 3 (82) za 2011. godinu (specijalan broj posvećen „postsekularnoj filozofiji“); časopis „Государство, религия, Церковь в России и за рубежом“ broj 2 za 2012. godinu (specijalan broj posvećen „religiji u postsekularnom kontekstu“); serija tekstova u časopisu „Континент“ sa priložima: Кырлежев, 2004; Морозов, 2007; Узланер, 2008.

iz hrama, niko ih ne zadržava, i one se polako gube u gomili ljudi ispred hrama. Posle tog događaja, u medijima se pojavljuje puni tekst pank molebna sa kadrovima iz hrama Hrista Spasitelja (uzged treba reći da u samom hramu devojke nisu do kraja otpevale pomenutu pesmu)². Već sledećeg dana, posle akcije pravoslavnog pokreta „Narodni sabor“³, sud prima zahtev da se istraži krivična odgovornost učesnica pank-molebna.

Taganski sud grada Moskve je 5. marta 2012. godine naložio privođenje članica pank grupe Nadežde Tolokinove i Marije Aljehine⁴ a 16. marta je uhapšena i treća članica grupe, Ekatarina Samucevič⁵. Suđenje trima članicama ove pank grupe je započelo 30. jula 2012. godine u Hamovničkom okružnom sudu grada Moskve⁶. Sudija Marija Sirova je 17. avgusta sve tri članice grupe osudila za huliganstvo⁷ na kaznu zatvora opšteg tipa u trajanju od dve godine. Na presudu je usledila žalba kasacionom sudu, koji je po žalbi odlučio da potvrdi prvostepenu presudu za Tolokinovu i Aljehinu a Samucevičevoj je kazna preinačena na uslovnu, posle čega je ona izašla iz pritvora. Ovo rešenje je postalo pravosnažno te je Tolokinova otpočela izdržavanje kazne u ženskom zatvoru IK-14 u naselju Parca u Republici Mordoviji a Aljehina u ženskom zatvoru IK -28 u Brezniku u Permskom okrugu.

445

Građa stvorena oko ovog slučaja predstavlja nemerljiv izvor za sociološku, antropološku, psihološku i svaku drugu analizu savremenog ruskog društva. U ovom prilogu, autor će se usredsrediti na jedan konkretan aspekt specifičnosti postsekularizma u Rusiji: na vezu pank molebna i postsekularnih hibrida. Jedna od ključnih pretpostavki, kojom se autor rukovodi u istraživanju, jeste određeno shvatanje postsekularne situacije kao principijelno neodređene, difuzne, dinamične situacije, u kojoj se sve uobičajene granice, konstante i određenja stavljaju pod sumnju. Zbog toga ne treba govoriti o jednom, jedinstvenom ruskom postsekularizmu već o sudaru različitih konkurentskih normativnih obrazaca postsekularizma, iza kojih stoje različiti aktivisti i grupni interesi. Najinteresantnijim se čini analiza situacije u kojoj svetovna država prinudno biva uvučena u ovaj konflikt, koji ponekad poprima karakter

2 Prilog se može videti na sledećoj adresi: <http://www.youtube.com/watch?v=G-CasuaAczKY> (posećeno 05. 02. 2013).

3 <http://www.narodsobor.ru/about/ns/news/7744-informaczionnoe-soobshhenie> – (posećeno 16. 02. 2013).

4 <http://www.echo.msk.ru/news/865763-echo.html> (posećeno 16. 02. 2013).

5 <http://www.interfax.ru/print.asp?sec=1448&id=236339> (posećeno 16. 02. 2013).

6 <http://www.kommersant.ru/doc-y/1986520> (posećeno 16. 02. 2013).

7 <http://www.novayagazeta.ru/news/58826.html?print=1> (posećeno 16. 02. 2013).

bogoslovskega spora, a zanimljivo je i pitanje kako država rešava spore za čije rešavanje nema ni odgovarajućeg iskustva, ni terminologije niti obučene kadre.

Zbog toga što se slučaj „Pusi rajot“ pokazao krajnje rezonantnim, autor smatra neophodnim da jasno označi svoju istraživačku poziciju: autoru nije cilj da pokaže ispravnost jedne strane u sukobu niti jednog oblika postsekularizma. Njegov prvenstveni cilj je da ukaže na građu stvorenu oko ovog slučaja koja, opet, ukazuje na specifičnost ruskog postsekularizma i na konflikte i protivrečnosti u njemu.

Šta su to „postsekularni hibridi“?

446

Među specifičnostima postsekularne situacije u Rusiji najkarakterističnija je pojava tzv. „postsekularnih hibrida“. Šta je to postsekularni hibrid? Objašnjenje je najbolje početi pojmom procesa sekularizacije, koji je prethodio postsekularizmu. Jedna od najvažnijih posledica sekularizacije je proces tzv. socijalne diferencijacije. U najopštijem smislu, pod socijalnom diferencijacijom podrazumevamo proces uslošnjanja društva putem specijalizacije: za svaku funkciju u društvu formira se odgovarajuća institucija (Wilson 1966: 56; Berger 1969: 113). Kao što je objasnio Karel Dobler, u procesu modernizacije društva razvijaju se odgovarajući funkcionalni podsistemi (ekonomija, politika, nauka, porodica itd.). Svaki od navedenih podistema funkcioniše na osnovi sopstvenog posredujućeg elementa (novca, vlasti, istine, ljubavi) ali i na osnovi sopstvenih vrednosti (uspeha, podele vlasti, nadležnosti i pouzdanosti, primarne ljubavi itd.) i odgovarajućih normi (Dobbe-laere 2000: 22–23). Savremeno, institucionalno diferencirano društvo, suprotstavljeno je tradicionalnom društvu srednjeg veka kao „veku u kome je socijalni poredak bio regulisan religijskim zahtevima“ (Wilson 1976: 10). U procesu sekularizacije socijalni poredak se oslobađa religijskih zahteva i zadobija sopstvenu autonomiju.

Prelaz u postsekularizam dovodi do dalje transformacije socijalne diferencijacije. Međutim, ova transformacija se ne odvija u smeru povratka u dosavremenu situaciju „regulacije društvenog poretka od strane religijskih zahteva“, već pre prema situaciji stvaranja postsekularnih hibrida u kojima se prožimaju religija i podsistemi društva koji su nekada trpeli zahteve religijske sfere. Talal Asad je jedan prvih autora koji je na to obratio pažnju. Oslanjajući se na, u naučnoj literaturi, davno priznatu činjenicu „revitalizacije religije“, i njeno pretvaranje u jedan od ključnih

faktora, kako unutrašnje tako i spoljne politike, on piše: „ako religija postaje integralni deo savremene politike, to onda znači da i sama religija ne može biti indiferentna u diskusijama o tome kakva treba da bude ekonomija, koje naučne projekte treba finansirati, kakvi treba da budu strateški ciljevi državne obrazovne politike. Legitimna uključenost religije u ove debate dovodi do pojave savremenih 'hibrida': princip strukturalne diferencijacije – u kojoj su religija, ekonomija, obrazovanje i nauka pozicionirani kao izdvojene autonomije unutar socijalnog prostora – više nije na snazi“ (Asad 2003: 182).

U tom smislu je ovaj proces dotakao i Rusiju. Tako je slučaj „Pusi rajot“ dodatno osvetlio nekoliko veoma izraženih ruskih postsekularnih hibrida. Autor je odlučio da razmotri tri od njih: ukrštanje religijske i političke sfere, religiju kao deo javnog poretka i konfesionalne religiozologije – eksperte.

447

Ukrštanje religijske i političke sfere

Najočigledniji „postsekularni hibrid“ u postsovjetskoj Rusiji jeste slaganje veoma čudnih i zbunjujućih mehanizama ukrštanja političke i religijske sfere, koje jedni nazivaju „klerikalizacijom ruske države“ a drugi „plodotvornom uzajamnošću državnih institucija i predstavnika tradicionalnih konfesija u Rusiji i njihovih institucija“. Sa tačke gledišta teorije desekularizacije, režim Putina je tipični desekularizacioni režim. Pod ovim terminom, ako se oslonimo na terminologiju koju koristi Vjačeslav Karpov, podrazumeva se „određeni normativni i političko-ideološki oblik akcije uz čiju se pomoć desekularizacija ostvaruje, širi i podržava“ (Карпов 2012: 142).

Pank moleban je u kontekstu razmišljanja učesnica grupe „Pusi rajot“, bio direktno upravljen prema takvom postsekularnom hibridu, hibridu koji se javlja kao posledica delovanja desekularizacionog režima. Prema interpretaciji članica „Pusi rajota“, suština ovog hibrida se sastoji u zbližavanju administracije predsednika i Moskovske patrijaršije pri čemu pomenuta administracija dobija od Patrijaršije moralnu i duhovnu podršku u borbi sa opozicijom a Moskovska patrijaršija od administracije politički uticaj i ekonomska sredstva. Učesnice pank grupe bile su motivisane za akciju u hramu i uznemirujućim rečima pesme: „Patrijarh Gundajev veruje u Putina a bolje bi, skotu jednom, bilo da veruje u Boga“. Konkretno, Nadežda Tolokinova u svojoj završnoj reči ogorčeno navodi reči patrijarha: „Pogledajte šta priča patrijarh Kiril: *Pravoslavni*

ne idu na miting.“ (Костюченко 2012c)⁸. Na saslušanju u policiji, ona otvoreno objašnjava motive za svoje ponašanje u hramu Hrista Spasitelja: „U pesmi postoji stih refren ‘sranje gospodnje’. Izvinila sam se i izvinjavam se ako sam na taj način nekog povredila. Ja nisam imala nameru da nekoga povredim. To je idiomatski izraz koji se odnosi na sledeće: na srastanje Moskovske patrijaršije i države, Putina i Kirila. ‘Sranje gospodnje’ je naša ocena situacije u državi“ (Костюченко, 2012b).

Najpodrobnije viđenje „postsekularnog hibrida“ opisuje i podrgava kritici Ekatarina Samucevič u svojoj zaključnoj reči na sudu:

448

To da je hram Hrista Spasitelja postao značajan simbol u političkim strategijama naših vlasti, mnogim umnim ljudima je postalo jasno još kad je na rukovodeći položaj u RPC došao biviši kolega Vladimira Putina, Kiril Gundajev. Posle toga se hram Hirsta Spasitelja počeo otvoreno koristiti kao enterijer za političke bezbednosne strukture kao osnovne nosioce vlasti. Zašto je uopšte Putinu bila potrebna pravoslavna vera, njena estetika? Zar on nije mogao da se koristi svojim svetovnijim instrumentima vlasti – na primer nacionalnim korporacijama, ili svojim policijskim sistemom, ili svojim poslušnim sudskim aparatom? Moguće je da su teška nesreća Putinovog projekta – incident sa podmornicom „Kursk“, protesti mirnih građana u po bela dana i drugi neprijatni momenti u njegovoj političkoj karijeri, primorali Putina da se zamisli da je trebalo još ranije sam da podnese ostavku, da mu građani Rusije ne bi u tome pomogli. Upravo tada su mu zatrebali ubedljiviji, transcendentni garanti dugog ostajanja na vlasti. Tu je iznikla potreba korišćenja estetike pravoslavne religije, istorijski već povezane sa najboljim imperatorskim vremenima Rusije, gde vlast ne dolazi od takvih zemaljskih pojava kao što su demokratski izbori i građansko društvo, nego od samog Boga. Kako mu je to uspelo? Mi imamo svetovnu državu i svako ukrštanje religiozne i političke sfere, budna i kritička inteligencija treba strogo da preseče.

Dakle, vidimo da se vlast koristi određenom slabošću pravoslavne estetike nastalom u sovjetska vremena, kada je pravoslavna religija imala oreol izgubljene istorije, nečega pritisnutog i povređenog sovjetskim totalitarnim režimom, prema kome se javlja kao opoziciona kultura. Vlast je rešila da popravi ovaj istorijski efekat gubitka i da predstavi svoj novi politički projekat oporavka izgubljenih duhovnih vrednosti Rusije, zadržavajući veoma rezervisan odnos iskrene brige o očuvanju istorije i pravoslavne kulture. Potpuno logično se pokazalo da upravo RPC, u prošlosti imajući mistični odnos prema vlasti, postaje glavni medijski izvršitelj ovog projekta. Pritom je bilo odlučeno da RPC, za razliku od

8 Referenca na reči Patrijarha Kirila: „Pravoslavni ne umeju da idu na demonstracije“ koje je izgovorio obraćajući se vernicima povodom trogodišnjice intronizacije. [<http://top.rbc.ru/society/02/02/2012/635891.shtml>, posećeno 16.02.2013].

sovjetskog vremena u kome je crkva bila opozicija grubosti vlasti prema istoriji, bude sada opozicija svim pogubnim pojavama savremene masovne kulture s njenom koncepcijom raznovrsnosti i tolerantnosti.

Za realizaciju ovog, u svakom smislu interesantnog političkog projekta, bila je potrebna ne mala količina raznovrsne profesionalne i video opreme, udarno vreme na centralnim kanalima za višečasovna emitovanja u cilju jačanja morala i vrednosti novim temama u kojima će se prenositi graciozan govor patrijarha koji treba da pomogne vernicima da naprave pravilan politički izbor u, za Putina, teška predizborna vremena. Pri tome sve emisije treba da teku u neprekinutom nizu, željena slika treba da se ureže u sećanje i s vremena na vreme da se obnavlja, ostavljajući utisak nečeg prirodnog, postojanog i obaveznog (Костюченко, 2012c).

Prema tome, u logici učesnica grupe, njihov pank moleban je bio atak na ovo ukrštanje religiozne i političke sfere, koje Rusiji predlaže „dese-kularizacioni režim“. Ako se opet vratimo na tekst Vjačeslava Karpova, to onda akciju „Pusi rajota“ možemo u potpunosti razmatrati u kontekstu tipologije „niza“ reakcija na ustanovljavanje „dese-kularizacionih režima“ od vrha.⁹ Sudeći po svemu, tako značajna rezonanca i tako zabrinjavajuća reakcija na pank moleban bile su uslovljene time što je ovaj moleban reakcija na proces od vrha dirigovane hibridizacije politike i religije. Kontrolisana hibridizacija podrazumeva da može da se pojavi samo u onim oblicima i na onim kanalima koji se mogu oficijelno i neoficijelno sankcionisati. Pravoslavlje i hrišćanstvo u celini, mogu da uvećaju svoj uticaj na društvo ali samo u propisanim, kontrolisanim i političkim bezbednim oblicima. Svaka druga hibridizacija stavlja se van zakona i isleđuje se.

Ovaj momenat je ulovila Ekatarina Samucevič u svojoj zaključnoj reči: „Svojim istupom osmelile smo se da bez blagoslova patrijarha kombinujemo vizuelni izraz pravoslavne kulture i kulture protesta, navodići umne ljude na misao da pravoslavna kultura ne pripada samo RPC, patrijarhu i Putinu – ona može da bude i na strani građanskog bunta i protesta u Rusiji“ (Костюченко 2012c). Svojim istupom „Pusi rajot“ dira u autoritet kako crkvene hijerarhije tako i činovnika, tvrdeći da hrišćanstvo i pravoslavlje ne pripadaju samo njima, da je hrišćanstvo višedimenzionalno i da nije obavezno da služi aktuelnoj vlasti a da hrišćanin nije pasivno, depolitizovano biće.

⁹ Ako koristimo klasifikaciju Vjačeslava Karpova, to se pank moleban javlja kao reakcija koja u sebi objedinjuje elemente „inovacione“ strategije sa strategijom „bunta“. Упор. Карпов 2012: 146.

Principijelni momenat, koji se tiče pank molebna, jeste u tome što on nije bio upravljen protiv same mogućnosti ukrštanja religijske i političke sfere, nije bio upravljen protiv same mogućnosti postsekularnih hibrida kao takvih. On je bio upravljen protiv konkretnog izraza postsekularnog hibrida – prožimanja Države i Crkve, ističući u isto vreme drugi, alternativni tip hibrida u kome se pravoslavna kultura stavlja na stranu građanskog bunta i protestnih raspoloženja. U tom smislu „Pusi rajot“ je predložio radikalno drugačiju, inovativnu reakciju na situaciju postsekularizma: umesto klasične sekularne reakcije kao težnje prema razbijanju uspostave postsekularnih hibrida uopšte i ponovnog odvajanja religije od sfera sa kojima je stupila u reakciju, pank grupa je pokušala, potpuno u skladu sa logikom postsekularne realnosti, da jednom hibridu protivstavi drugi.

450

Ovde je važno primetiti da se u postsekularizmu ne govori o alternativni hibridi/nehibridi, već o izboru između različitih tipova hibrida. Umesto odbacivanja, „Pusi rajot“ je predložila svoj: pank moleban je bio akt radikalnog prisvajanja pravoslavnog sadržaja i njegova preorijentacija u potpuno drugačiji, od vrha nesankcionisani kanal. Usmeriti energiju hrišćanstva protiv postojećeg političkog režima – u tome je bio osnovni radikalizam njihove akcije.

Po svemu sudeći, upravo je taj radikalni kurs pank molebna na konstruisanju alternativnih mehanizama ukrštanja religijske i političke sfere bio povezan sa upornim odbijanjem i eksperata i tužilaštva i suda da u pank molebnu vide očiglednu političku akciju. Depolitizacija akcije je bila jedna od unutrašnjih smisaonih niti koja je povezivala u jedan lanac celokupan sudski proces: od istrage do sudske presude. Evo kako, konkretno, akciju depolitizuju eksperti:

Analiza teksta pesme pripadnica grupe „Pusi Rajot“ upućuje na identifikaciju očigledne artifičnosti, logičke nezasnovanosti sadržaja pesme, odstupanje od smisaone kompozicije pesme u fragmentu sa početka i kraja pesme: „Bogorodice djevo Marija, proteraj Putina, proteraj Putina, proteraj Putina!“. Ovaj tekstualni fragment koji izleđa savršeno spolja, izlazi iz konteksta pesme, sadržajno je posvećen uvredama i maltretiranju, i to ne Putina, već socijalne grupe pravoslavnih vernika. Pri tome ovaj fragment pokazuje da u odnosu prema apostrofiranom licu nisu korišćene uvredljive reči i izrazi (za razliku od drugih, u pesmi pomenutih lica) i svedoče samo o dopunskim i drugostepenim motivima akcije političkog prezira i neprijateljstva.

Sa visokom verovatnošću je ime „Putin“ upotrebljeno u akciji u cilju stvaranja osnove za naknadno umetničko pozicioniranje akcije kao izraza političkog protesta protiv vlasti, protiv viših činovnika, itd.,

te da bi sebe članice grupe predstavile kao „sužnje savesti, koje vlasti progone zbog kritike“ itd., svesne mogućnosti svoje odgovornosti zbog akcije i pretpostavljajući takvu odgovornost. U zbilji, ovaj dobro poznati metod „izbegavanja odgovornosti“ je samo običan trik.¹⁰

Ovu istu strategiju je koristio i tužilac, faktički ponavljajući logiku eksperata:

Izjave optuženih o političkim motivima akcije ne drže vodu. U hramu nije bilo apostrofirano nijedno ime političara. Analiza pesme je pokazala očiglednu artifičijelnost u pesmu uključenih stihova „Bogorodice, djevo Marija, proteraj Putina!“, i intenciju pesme na povredu osećanja pravoslavnih vernika. Ime Putina je iskorišćeno samo da bi se stvorila pretpostavka za naknadni pokušaj pozicioniranja akcije kao protesta protiv visokih činovnika vlasti.

Istu strategiju je koristio i advokat optuženih Lev Ljalin:

Kada sam započeo odbranu, u mojoj svesti je nastupio građanski slom. Shvatio sam šta je to građanski rat. Mediji su puni vriske o politici i političkim zaključcima: „Devojke su nevine (...)“. Međutim, tu politike nije bilo – bilo je blata.

451

I sudija se u presudi jednoznačno solidarisao sa depolitizujućom interpretacijom:

Muzike i pesme nije bilo. Bilo je skandiranja. Političkih motiva takođe nije bilo, parola nije bilo, bila je to akcija koja je povredila vernike. U hramu se tako ne ponaša.

Sve zasnovane argumente advokata i optuženih, da nije moguće ignorisati politički podtekst pank molebna, sud je praktično bespogovorno odbacio. Zbog toga je advokatica „Pusi rajota“, Violeta Volkova, bila prinuđena da konstatuje: „Sud pokušava da pobjegne iz politike u kriminalnu sferu pa se devojčkama sudi ne za šarene haljine i što se nepravilno krste, već zbog molitve, a radi se o političkoj molitvi. To je kvaka koja je sada zapečaćena u Ustavu koji obilato krvari i kojoj ne treba okrenuti leđa. Crkva je transformisana u spomenik na grobu pravde, zakonitosti i ljudskih prava koja su bila podrugljivo narušena“ (Костюченко, 2012b). A Nadežda Tolokinova je rezimirala proces sledećim rečima: „To je veoma bolno. Nas ne slušaju“ (Костюченко, 2012a).

Kao što su sud i tužilaštvo išli za tim da liše pank moleban njegove najradikalnije dimenzije, tako je i postsekularni hibrid ukrštanja religijske i političke sfere, čije se konture naziru u „Pusi rajot“ akciji, trebalo da

¹⁰ Skenirani tekst ekspertize na <http://mark-feygin.livejournal.com/89127.html> (posećeno 16. 02. 2013).

bude poništen. Bilo je potrebno isključiti povezanost religije i politike, pokazujući time da u pank molebnu nije bilo ničega drugog do prezira prema pravoslavlju za čiju su formalnu kamuflažu poslužili tamo neki beznačajni politički konteksti. Kao što je „Pusi rajot“ razrušio postsekularni hibrid koji je stvorio ruski „desekularizacioni režim“, tako je i sud obavezan da razruši hibrid koji je pretendovao da mu postane alternativa.

U postsekularizmu religija i politika se ukrštaju i teško ih je odvojiti. Međutim, tu se nameće pitanje – ko kontroliše uslove ovog ukrštanja, ko propisuje zakonska pravila ukrštanja ili, kraće rečeno, ko može da bude aktivno lice u tom novom postsekularnom prostoru?

Religija kao deo javnog poretka

452

Drugi postsekularni hibrid koji se može zapaziti tokom suđenja „Pusi rajotu“ jeste integracija unutrašnjih normi religijskih organizacija i tradicija u opštedržavni i javni poredak. Tokom saslušanja nametalo se pitanje: mogu li se u svetovnoj državi unutrašnje norme religijskih zajednica smatrati temeljem i sastavnim delom javnog poretka, za čije se narušavanje može zaglaviti zatvor? Ili preciznije: može se li se završiti u zatvoru zbog narušavanja pravila Trulskog sabora?

Ovaj problem je na najradikalniji način bio postavljen u otvorenom pismu ruskih advokata odmah posle obnarodovanja tužbe od strane tužilaštva. Advokati su pisali:

Nadežda Tolokinova, Marija Aljehina i Ekatarina Samucevič okrivljene su za narušavanje pravila ponašanja u pravoslavnom hramu pa su time „izazvale javno neuvažavanje vernika i služitelja u hramu“, „duboko su povredile i ponizile osećanja i religiozne orijentire građana pravoslavne veroispovesti“, „suprotstavile su sebe pravoslavnom svetu“, „demonstrativno i manifestno su pokušale da obezvredve vekovima čuvanu i poštovanu crkvenu tradiciju i dogme“. U tužbi protiv učesnica molebna nema nijedne reči o delima protiv javnog poretka i narušavanja državne bezbednosti.

Tužilaštvo pripadnice molebna ne okrivljuje za narušavanje javnog poretka i državne bezbednosti već za narušavanje pravila i tradicije pravoslavne crkve. Dakle, njihovo ponašanje ne protivureči državnom poretku i ne podriva bezbednost zemlje. Dejstvo pravila i zabrana, koje su one narušile, raspostire se samo na teritoriji pravoslavnog hrama. Da su one dejstvovale van crkve, ne bi se mogle okriviti nizašta. Istraga ne ukazuje na to da su one narušile bilo koja druga pravila osim crkvenih.

Poimanje njihove akcije kao „huliganstva“, izjednačava pravila pravoslavne crkve sa državnim poretkom i označava da je pravoslavna crkva neodvojivi deo države. Tužba protiv Nadežde Tolokinove, Marije Aljehine i Ekatarine Samucevič nije u suprotnosti samo sa Krivičnim zakonom nego protivureči i svetovnom karakteru naše države, zapisanom u tački 14 Ustava Rusije (Открытое письмо, 2012).

Prema ekspertizi, argumentacija zagovornika postsekularnog hibrida povezanog s „izjednačavanjem pravila pravoslavne crkve i državnog poretka“, i priznanjem da je „pravoslavna crkva neodvojivi deo države“, jeste sledeća: „Važno je zapaziti da je država ojačala (...) unutrašnje ustrojstvo religijskih organizacija pravnom normom u tački 2 člana 15 Saveznog zakona ‘O slobodi savesti i religijskim organizacijama’ od 26. septembra 1997. godine (br. 125 – FZ, sa odgovarajućim izmenama) gde se kaže da država uvažava unutrašnje ustrojstvo religijskih zajednica ako ono ne protivureči zakonodavstvu RF“ (Заключение комиссии экспертов 2012: 8).

453

U svom rešenju sud je faktički sankcionisao ovaj postsekularni hibrid, odlučivši da se „može pozivati na crkvene norme a posebno na pravila ponašanja u hramu, te na crkvene termine, samo u takvom obimu i isključivo radi određenja toga da li optužujuća delovanja za narušavanje javnog poretka imaju ili nemaju i motiv religioznog prezira i neprijateljstva“ (Приговор 2012). To jest, prevedeno, pravila Trulskog sabora, kao i pravila drugih sabora, mogu se u potpunosti u pravnom smislu smatrati delom javnog poretka.

U tom smislu, kao što je sud ranije nameravao da razruši postsekularni hibrid koji se ocrtava iz pank molebna i tiče se ukrštanja religijske i političke sfere, tako sada advokati okrivljenih pokušavaju na svaki način da razruše onaj postsekularni hibrid koji prihvata sud. Npr. jedan od advokata je ukazivao na to „da pravnu snagu imaju samo objavljene norme. Gde je objavljen Trulski sabor? Zašto se oslanjamo na drevne pravne norme? Ne možemo da živimo prema pravilima Hamurabijevog zakona zato što je u njemu, npr. krađa sankcionisana odsecanjem ruku, a to ne odgovara našim predstavama o humanizmu“ (Костюченко 2012b).

Slučaj „Pusi rajot“ obeležio je pravac integracije religijskih zajednica i tradicija sa pravnim pojmom javnog poretka. Pritom se govori ne samo o pravoslavlju nego o svim tradicionalnim konfesijama u Rusiji. Tako su sudu, sa svom ozbiljnošću, predstavnici Saveta muftija Rusije u pismu od 3. marta 2012. godine, napisali:

S tačke gledišta kanona islama, incidentna akcija, koja se dogodila 21. II 2012. godine u Katedrali sabornog hrama Hrista Spasitelja, zahteva svaku osudu i javno izvinjenje za povredu verskih osećanja. Apsolutno, svaki hram je sveti, u njemu stoluje uzvišena atmosfera, koju su dužni da podržavaju, štite i čuvaju svi u njemu. Apostrofirana bahanalija diskredituje status hrama, predstavlja izazov tradicionalnom načinu života i mnogovekovnim tradicijama naroda naše zemlje. Jasno je kao dan, s tačke gledišta muslimana, da je ovakvo ponašanje, ne samo unutar hrama nego i van njega, grešno i za svaku je osudu (Приговор, 2012).

454

U građi nastaloj oko ovog slučaja, a posebno u zaključku tužbe, figurira i takav izraz kao što je izraz „duhovne osnove države“, na koju se, prema tužbi, „Pusi rajot“ okomio. „Duhovna osnova“, u građi slučaja, upravo je direktno priznanje da je Pravoslavna crkva neodvojivi deo države. I mada je iz sudske presude ovaj pojam kasnije iščezao, moralni patos materijala iz procesa svedoči o tome da je ponižavanje pomenute duhovne osnove pank molebno, bilo jedan od stubova na kome je počivao tužbeni zahtev u sudskom postupku.

Konfesionalni religiozi – eksperti

Trećim postsekularnim hibridom, zapaženim tokom suđenja „Pusi rajotu“, postali su „konfesionalni religiozi – eksperti“. Konkretno, u datom slučaju to su sastavljali treće ekspertize. U te eksperte spadaju pravoslavni pravnik, lingvisti i psiholog, odnosno, V. Ju. Troicki, V. V. Abramenkova i I. V. Ponkin. Upravo su oni, u krajnjem slučaju, odigrali glavnu ulogu u formiranju završne verzije optužnice i oni su dali ključne formulacije pomoću kojih je pank grupa bila osuđena u prilično brzom procesu i upravo su oni pomogli tužbi u situaciji kada dve prethodne ekspertize koje je izradio GUP „CIAT“, nisu davale nikakve osnove za tužbu protiv učesnika „Pusi rajota“ za učinjeno krivično delo.

Figura eksperta – religiozologa, kao deo „ideološkog aparata države“,¹¹ već je bila pomenuta. Zadatak ove figure u interesu države jeste da definiše šta je to religija a šta u religiju ne spada, ostvarujući samim tim nešto slično policijskoj kontroli. Međutim, na primeru slučaja „Pusi rajot“ vidimo kako se ta figura transformiše: svetovni eksperti su bili potrebni u uslovima dominacije svetovnih predstava, ali u situaciji prelaza prema postsekularizaciji, državi je potreban nešto izmenjen sastav „ideološkog aparata“. Ovaj aparat u okviru politike treba da reorganizuje

11 Detaljnije o „ideološkom aparatu države“ pogledati u: Альтюссер 2011; o religiozima kao delu tog aparata videti u: Fitzgerald 2004.

strateške zadatke „desekularizacionog režima“. „Konfesionalni religio- log – ekspert“ kao da je otelotvorenje novog kvaliteta „ideološkog aparata“: sada nije potrebno odvojiti religiju od principijelno autonomnih društvenih podсистема, već, suprotno tome, treba doprinostiti formiranju ispravnih postsekularnih hibrida.

Slučaj „Pusi rajot“ je legitimisao ekspertizu kao javnu konfesionalnu angažovanost. Advokati optuženih su izgubili nekoliko časova na dokazivanje neosnovanosti ekspertize i sumnjivosti figura izabranih eksperata. Tako je Mark Fejgin objašnjavao da je „ekspert Ponkin povezan sa nekim Kuznjecovim koji je branio na sudu interese izvesnog Potankinja, žrtve neke pank grupe“. Dokaz Fejgina je bio u tome da je „Ponkin odbranio doktorsku disertaciju iz pravnih nauka a član komisije za odbranu je upravo bio Kuznjecov. Disertacija je nosila naslov: „Savremena svetovna država. Ustavno-pravno istraživanje“. Štaviše, oni su zajedno napisali i knjige: „Neiskrena diskusija o religioznom obrazovanju u svetovnoj školi: laži, podmetanja, agresivna ksenofobija“, i „O pravu na kritičku ocenu homoseksualizma“ (Костюченко, 2012a). Međutim, sudinica nije sebi dozvolila ikakvu sumnju u ekspertizu niti je pozvala Ponkina da je razjasni. Ona je time zaštitila već kristalizovani postsekularni hibrid ne dozvolivši odbrani da razbije, za seksualnu svest, nedopustivu spojku svetovne nauke i konfesionalne angažovanosti.

455

Zaključak

U ovom tekstu su razmotrena tri postsekularna hibrida koji su isplivali u slučaju „Pusi rajot“ na površinu. U zaključku još jednom treba istaći da je ovde reč ne o izboru između opasnih postsekularnih hibrida i spasonosnog vraćanja na raniju situaciju diferenciranog društva, već se radi o tome da je osnovni izbor u savremenoj postsekularnoj situaciji – izbor između raznih formi koje daje hibridizacija religije i politike, javnog poretka i religijskih normi, svetovnog znanja i konfesionalnog pripadanja. Određena „desekularizacionim režimom“, logika tog postsekularizma nije jedina mogućnost, o čemu je na sav glas progovorio pank moleban u hramu Hrista Spasitelja, ističući alternativne postsekularne hibride. Suđenje „Pusi rajotu“ je bila borba različitih oblika postsekularizama i njima odgovarajućih postsekularnih hibrida. A ishod ove borbe još nije određen: pank moleban postavio je pitanja na koja će odgovore morati da potraže i država i crkva i društvo.

S ruskog preveo Mirko Blagojević

Primljeno: 1. mart 2013.
Prihvaćeno: 14. mart 2013.

Literatura

Na ruskom

1. Альтюссер, Л. (2011), „Идеология и идеологические аппараты государства (заметки для исследования)“, *Неприкосновенный запас*. №3 (77).
2. Карпов, В. (2012), „Концептуальные основы теории десекуляризации“, *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*. № 2. С. 114–164.
3. Кырлежев, А. (2004), „Постсекулярная эпоха“, *Континент*. №120.
4. Морозов, А. (2007), „Наступила ли постсекулярная эпоха?“, *Континент*. №131.
5. Узланер, Д. (2008), „В каком смысле современный мир может быть назван постсекулярным“, *Континент*. №136.

Na engleskom

456

1. Asad, T. (2003), *Formations of the secular: Christianity, Islam, Modernity*. Stanford, CA: Stanford University Press.
2. Berger, P.L. (1969), *The Social Reality of Religion*. Harmondsworth: Penguin.
3. Dobbelaere, K. (2000), „Towards an Integrated Perspective of the Processes Related to the Descriptive Concept of Secularization“, *The Secularization Debate* (Eds. W. H. Swatos, D. V. A. Olson). Lanham, Boulder, N. Y., Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
4. Fitzgerald, T. (2004), „Playing Language Games and Performing Rituals: Religious Studies as Ideological State Apparatus“, *Method & Theory in the Study of Religion*. Vol. 15.
5. Wilson, B. (1976), *Contemporary transformations of religion*. Oxford: Clarendon press.
6. Wilson, B. (1966), *Religion in Secular Society: a Sociological Comment*. Watts.

Материјали vezani za slučaj

1. Заключение комиссии экспертов (по уголовному делу № 177070) (2012) [<http://mark-feygin.livejournal.com/89127.html>, доступ от 16.02.2013].
2. Костюченко, Е. (2012a) „Шестой день слушаний по делу Pussy Riot“, *Новая газета* [<http://www.novayagazeta.ru/news/58788.html>, доступ от 16.02.2013].
3. Костюченко, Е. (2012b) Седьмой день слушаний по делу Pussy Riot, *Новая газета* [<http://www.novayagazeta.ru/news/58806.html>, доступ от 16.02.2013].
4. Костюченко, Е. (2012c) „Так называемый процесс“: последнее слово Надежды Толоконниковой, Марии Алахиной и Екатерины Самуцевич, *Новая газета*. № 89 от 10 августа 2012 [<http://www.novayagazeta.ru/society/53903.html>, доступ от 16.02.2013].
5. Обвинительное заключение по делу „Пусси райот“ (2012) [http://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B5_%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%BF%D0%BE_%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%83_Pussy_Riot, доступ от 16.02.2013].

6. Открытое письмо (2012), *Новая газета*. 2 августа. [<http://www.novayagazeta.ru/news/58750.html>, pristupljeno 16.02.2013].
7. Приговор по делу „Пусси райот“ [www.novayagazeta.ru/news/58826.html, доступ от 16.02.2013].
8. Приговор по делу „Пусси райот“ (2012) [<http://top.rbc.ru/society/02/02/2012/635891.shtml>, pristupljeno 16.02.2013].

Dmitrij Uzlaner

The „Pussy Riot“ Case and the Post-Secular Hybrids

Abstract

The article is devoted to the analysis of the “Pussy riot” case and the peculiarities of Russian postsecularism. Special emphasis is placed on the phenomenon of post-secular hybrids, i.e. the overcoming of the situation of social differentiation between religion and other social subsystems (one of the main distinctive features of secularization). It is claimed that the materials of the trial against “Pussy riot” make evident the appearance in Russia of at least three post-secular hybrids: 1) the blending of religion and politics; 2) installation of religious norms into the public order of the secular state; 3) significance of confessional legal experts as part of the new “ideological state apparatus”.

Keywords desecularization, post-secular, Pussy Riot, religion and politics, Russia.